

A TANULÓK TERHELÉSÉVEL KAPCSOLATBAN VÉGZETT VIZSGÁLATOK A DEBRECENI ÁLTALÁNOS- ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN

Amikor az MTA Pedagógiai Bizottsága 1960-ik évi őszi munkatervébe illesztette a tanulók terhelési problémájának vizsgálatát, felajánlottam, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszéke is résztvesz ezekben a munkálatokban.

Az adatgyűjtést a következőképpen terveztem el:

Abból a megfontolásból kiindulva, hogy használható eredményeket csak akkor kaphatunk, ha valóban nagymennyiségű adatból vonhatjuk le a következtetéseket, másfelől megfontolva azt is, hogy reális képet csak akkor tudunk felrajzolni egy amúgy is bonyolult téma differenciáltan jelentkező elemeiből, ha az iskolázás egész menetén végighaladva nemcsak egy kiragadott korcsoport vagy iskolatípus adatait vesszük vizsgálat alá horizontális felméréssel, hanem vertikálisan is felkutatjuk a terhelés menetét, eleve elhatároztam, hogy minden iskolafajtából nagy tanulólétszámon kell elvégezni a szükségesnek vélt adatgyűjtést.

Igy azután az illetékes szervekkel való megbeszélés után megtárgyaltam a városi Művelődési Osztály vezetőjével egyfelől azt, hogy a felmérésbe mely iskolák bekapcsolását itéli célszerűnek, másfelől pedig a segítségadásnak azt a módozatát, hogy a Művelődési Osztály az érdekelt igazgatókat egy külön értekezleten tájékoztatja előre az elvégzendő munka céljáról és a lebonyolítás módjáról. — Kijelöltünk három nagy gimnáziumot 59 osztállyal (a Kossuth Gyakorló 15, a Fazekas Gimnázium 14 és a Csokonai 30 osztályát), valamint 4 technikumot (gépipari, vegyipari, mezőgazdasági és közgazdasági, ez utóbbi kereskedelmi és ipari mezőgazdasági tagozattal) 40 osztállyal, összesen tehát 99 középiskolai osztályt kb. 3300-as tanuló létszámmal; azután öt általános iskolát (kettőt a központban, kettőt a periferián, és pedig egyet inkább ipari munkás, egyet mezőgazdasági munkás-lakta negyedekben és egy tanyai iskolát) 92 osztállyal kb. 3000-es tanuló létszámmal. Az eltervezés szerint tehát összesen 191 osztály kb. 6300 tanulójának az adataira számítottunk.

Az adatgyűjtés tartalmi vonatkozásainak és a feldolgozás módszereinek megtárgyalása előtt még szükségesnek tartom a szervező munka néhány részletének közlését. — A megszerkesztett kérdőíveket, amelyekről külön fogok még szólni, április közepe táján egy napon vittük szét az összes iskolákba, ahol is az igazgatók az osztályfőnököknek adták ki ezeket azzal az utasítással, hogy a kitöltés mikéntjét és a beadás határidejét a szülőkkel osztályszülői értekezleteken tárgyalják meg. A megfigyelés időtartamául két hetet jelöltünk meg oly módon, hogy a megfigyelés az évvégi ismétlések megkezdése előtt befejeződjék, nehogy a szülőket és a tanulókat ez a nagyobb megterheléssel járó időszak a normáladatok megadásában befolyásolja. Május közepén

kiküldtük az iskolákba azokat az osztályösszesítő íveket, amelyekről szintén szó fog még esni, azzal a kérdéssel, hogy ezeket az összesítőket az osztályfőnökök saját osztályaikra vonatkozóan töltsék ki a beszedett kérdőívek alapján. — A terjedelmes anyag begyűjtése június végéig meg is történt, és pedig véleményünk szerint nem rossz arányban. Beérkezett a gimnáziumokból 59 osztály (valamennyi) 1934 tanulójának, a technikumokból 35 osztály (nem adta be 5) 1049 tanulójának,

összesen	94 középiskolai osztály	2983 tanulójának,
az ált. iskola	88 osztálya (nem adta be 4)	kb 2900 tanulójának

kitöltött kérdőíve.

Ezek szerint tehát 182 osztály kb. 5900 tanulójának adatai állanak rendelkezésünkre. Az eltervezett számadatoktól 400 gyermek adataival maradtunk el, ami nem csodálható, hisz a kérdőívek összeszedésének és feldolgozásának munkája az év végére esett; amikor az osztályfőnököket már sok egyéb munka is elfoglalja. Még csak annyit kívánok itt megjegyezni, hogy a kiadott kérdőíveket az osztályfőnökök általában igen szorgosan követelték be, amit igazol az a tény, hogy a gimnáziumokban a 2000-es látszámból mindössze 41-en nem adták be a kérdőíveket. Ehelyütt mondok tehát köszönetet a debreceni Művelődési Osztály vezetőjének, dr. ÖRPÖGH Lászlónak, a 12 iskola igazgatójának és annak a 182 osztályfőnöknek, akik ebben a munkában valóban önzetlen segítséget nyújtottak.

Nézzük már most a *kérdőívet*.

Ennek szövegét szószerint mutatom be, megjegyezvén, hogy tervezetemet a kiadás előtt tanszéki értekezleten, a Művelődésügyi Osztály vezetőjével, a Központi Statisztikai Hivatal Hajdu-Biharmegyei Igazgatóságának vezetőjével és a Pedagógiai Bizottság ankétjára az alapvető referátumot készítő és más iskolákban felmérést végző dr. KISS Árpáddal megbeszéltem. Szövege a következő volt.

„Kérés a szülőkhöz, kollégiumi és napközi otthoni, tanulószobai vezetők-höz. Kérem, hogy két héten át figyeljék meg, átlagosan mennyi időt kell gyermeküknek az alatt részletezett tanulmányokra fordítaniuk. Ugyancsak kérem, hogy a kérdőív többi rovatát is gondosan, a tényeknek megfelelően töltsék ki. A tájékozódás közérdekű, az adatszolgáltatás tudományos kutatás céljait szolgálja, és nincsen kapcsolatban a tanuló ellenőrzésével, egyéni teljesítményének elbírálásával.

1. A tanuló neve (ha nem akarja, nem tölti ki, adtuk ki utasításban);
2. Iskola és osztály;
3. Ha középiskolás, 5 + 1-es osztályba jár-e?
4. Születési éve;
5. Apja foglalkozása;
6. Anyja foglalkozása;
7. Hány testvére van még otthon?
8. Hány szobás a lakásuk?
9. Mennyi időt vesz igénybe az iskolábamenetel (oda és vissza)?
10. Ha szülei vidékiek, hol lakik? Diákotthonban, vagy magánhelyen?
11. Napközibe jár-e?
12. Tanulószobás-e?
13. Tanulmányi előmenetele az előző iskolai év végén:
 „ „ a mostani félév végén:

14. Az iskolai rendes tantárgyain kívül mit tanul az iskolában és heti hány órában?
15. Úttörő vagy KISZ-elfoglaltságának heti óraszám:
16. Szakköri foglalkozásának heti óraszám (iskolai sportkör is):
17. Az iskolai tantárgyakon kívül mit tanul magánúton és heti hány órában?
18. Az iskolán kívüli sportelfoglaltságának heti óraszám:
19. A család otthoni munkájában részt vesz-e, és mennyiben, rendszeresen, vagy rendszertelenül, átlag napi hány órában?
20. Az iskolai órákra való készülés összideje napi átlagban (óra):
Ebből nagyjában mennyit fordít

a) szóbeli tanulásra (óra, perc):	c) rajzolásra
b) írásbeli munkára:	d) térképrajzolásra:
	e) egyéb munkákra:
21. A tantárgyak közül

a) melyiket szereti:	c) melyiket tanulja könnyen:
b) melyiket nem szereti:	d) melyiket tanulja nehezen:
22. Melyik tantárgy tanulása okoz nehézséget és miért?
23. Soknak és megterhelőnek tartom a gyermek számára:
24. Átismétli-e a tanultakat este, vagy másnap reggel; rendszeresen, vagy csak néha?
25. Segíti-e valaki a tanulásban?
26. Szórakozásra (mozi, színház, koncert stb.) mennyi időt fordít hetenként, átlag hány órában?
27. Hány órát alszik átlag naponként?
28. Olvas-e rendszeresen és átlagban mennyit, napi hány órában?"

Az első 13 kérdés tehát a szükséges személyi és környezeti adatok felderítésére szolgál. Ezeket azért részleteztem ennyire, mert a jelenleg feladatul tűzött terhelési problémák vizsgálatán túlmenő kérdések feldolgozására is alkalmas anyaghoz ezek az adatok lényeges támaszpontokat nyújtanak.

A terhelésre vonatkozó kérdések a tanulók effektív elfoglaltságát kutatják, részletezve a különböző iskolai kötelezettségeket és a családban házi munkával vagy rendkívüli tárgyak tanulásával rájuk váró feladatokat. — Hogy milyen tárgyakat szeret, vagy nem szeret, tanul könnyen vagy nehezen, mi okoz neki nehézséget, hogyan tanul (ismétel-e, vagy nem), segítik-e, mennyit szórakozik, olvas, alszik: kiegészítik az összképet, amelyet viszont ez esetben még nem tudok felrajzolni, mert ezeknek a kérdéseknek illetően differenciált vizsgálata az anyagnak lényegesen tüzetesebb feldolgozását igényli, mint amennyit az eddig rendelkezésünkre álló idő megengedett.

És itt kell mindjárt még valamit elmondanom az elemzés módjáról. Aki kérdőíves kutatásokat végzett, tudja, hogy ezeknek megfelelő feldolgozása rengeteg gépies munkát jelent, amíg az adatokat úgy tudjuk csoportosítani, hogy azok a számok beszéljenek is. Ezért kell külön köszönetet mondanom a Központi Statisztikai Hivatal Hajdu-Biharmegyei Igazgatósága vezetőjének, *Takács* elvtársnak, és munkatársának *Körtvélyesi* elvtársnak, aki olyan összesítő táblázatot tervezett az osztályok adatainak első feldolgozásához, amely a kb. 6000-es adatanyagot végeredményében egy 182-es tételszámmra zsugorította. (Ezeket az osztályösszesítőket készítették el az osztályfőnökök egy számukra kiadott útmutató szerint).

Hangsúlyozni szeretném még egyszer, hogy az az anyag, amelyet ez alkalommal tudok bemutatni, csak első feldolgozás, szinte azt mondhatnók:

nyers feldolgozás, amely sok mindenféle és természetesnek mutatkozó korreláció számbavételét sem tette lehetővé. Megmutattam azonban az anyagot ilyen formájában is a statisztikusoknak és Dr GYIRES Béla professzornak, egyetemünk egyik matematika tanárának, akik alátámasztották azt a véleményemet, hogy az anyag ily módon történt feldolgozása is nagy vonalaiban jelző értékűnek tekinthető éppen a szélsőértékek felé mutató csekély szórádás és az adatok középpont felé sűrítettsége következtében. Minthogy pedig tisztában vagyok a kérdőíves vizsgálatok többféle okból származó hibalehetőségeivel is, ezek lehető paralizálása céljából elhatározott szándékom, hogy még az ősz folyamán kontrol-vizsgálatokat fogok végeztetni kb. 15 osztály 600—800 tanulóival oly módon, hogy ellenőriztetem a tavalyi osztályfőnökök bevonásával a szolgáltatott adatok hitelességének százalékarányát. Ugyancsak hátra van még az anyag további összefüggéseinek és differenciáltabb korrelációinak mélyebb elemzése, amelynek során majd módját tudjuk ejteni matematikai tanszékünk segítségével a részletes matematikai statisztikai analízisnek is.

Most még annyit, hogy ezen első feldolgozásban elsőrenden a középiskolás anyagra fektettem a súlyt, és azt teljes egészében, de csak az összesítő ívek alapján vizsgáltuk át. Így tehát most 94 középiskolai osztály 2983 tanulójának (kerekken mindig 3000-re gondolhatunk) adatait csoportosítottuk. Hogy viszont az egész menetről is legyen képünk, az általános iskolai anyagból két iskolát emeltem ki, és így ezen a vonalon 29 osztály 759 tanulójának adataiból igyekeztem következtetéseket levonni.

Nézzük ezeketán, hogy mit mutatnak az elkészített táblázatok.*

I. táblázat

Az iskolára való elkészülés össz-ideje naponta a középiskolákban (órákban)

Iskola	Oszt.	1		2		3		4		5		6 + több		1—6	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gimnáziumok	I.	3	0,54	47	8,45	179	32,19	193	34,71	107	19,24	27	4,86	556	99,99
	II.	5	1,00	50	9,96	140	27,89	182	36,25	83	16,53	42	8,37	502	100,0
	III.	3	0,65	27	5,89	121	26,42	161	35,15	85	18,56	61	13,32	458	99,99
	IV.	1	0,26	8	2,12	42	11,11	100	26,45	96	25,40	131	34,66	378	100,0
Technikumok	I.	3	0,99	17	5,63	81	26,82	151	50,00	37	12,25	13	4,30	302	99,99
	II.	—	—	24	7,69	109	34,94	148	47,44	24	7,69	7	2,24	312	100,0
	III.	2	0,82	18	7,35	88	35,92	115	46,94	21	8,57	1	0,40	245	100,0
	IV.	—	—	12	6,31	55	28,95	70	36,84	34	17,89	19	10,00	190	99,99

Az első táblázatot a központi témáról, a tanulók iskolai előkészülésre fordított idejéről készítettük középiskolai vonatkozásban, úgy hogy az anyagot évfolyamokra bontva vettük vizsgálat alá, hat rubrikára osztva a táblázatot aszerint, hogy a tanuló 1, 2, 3, 4, 5 vagy 6 és annál több órát fordít naponként készülésre.

* E táblázatok elkészítésének technikai munkájában és a százalékolások elvégzésében dr. KACSUR István, a debreceni Gyakorló Gimnázium tanára volt segítségemre, akinek ezúton mondok köszönetet.

A napi egy órát tanulók %-a az I. II. III. IV. osztályokban

0,54 1,00 0,65 0,26

A napi két órát tanulók %-a 8,45 9,96 5,89 2,12

Mindkét kategóriában tehát az I. illetve II. osztálytól kezdve a IV.-ig első tendencia mutatkozik. Az összeg az alsó két osztályban kerekén 9—11%, a harmadikban már csak 6,54%, a negyedikben pedig 2,38%.

A technikumokban egy órát tanuló gyermek a kimutatások szerint a második és negyedik osztályban nincs, az első és harmadik osztályban 1%-nál kevesebb, viszont a két órát tanulók száma is alul marad a gimnáziumi I—II. osztályénál, s a III. osztályban is csak 7,35%, a IV.-ben 6,31%.

Jellemző, hogy a 15 gimnáziumi IV.-ből 1 tanulót mutatnak az összesítések mint egy órát tanulót (ez is valószínűleg nagyképszerűsködséből vagy felületességből írta ezt be), de nyolc 2 órát tanuló is 378 tanuló közül adódik, s tíz IV. osztályban egyetlen egy 2 órát tanuló sem mutatkozik az összesítő táblázatok szerint. — A technikumok tizenkét 2 órása 190-ből adódik, ami nem bizonyít különösebbet.

1 órát tehát a gimn.-okban és technikumokban össz. 17 tanuló tanul = 0,57%, 2 órát a gimn.-okban és technikumokban össz. 203 tanuló tanul = 6,89%, vagyis 1—2 órát a 1943 tanuló 7,47%-a tanul. (Ez a minimális szóródás lefelé szerintem egyik bizonyítéka a kapott adatok nagyjában való helyességének.)

A napi 3 óra

görbéje a gimnáziumokban:	32,19%;	27,89%;	26,42%;	11,11%;
„ a technikumokban:	26,82%;	34,94%;	35,92%;	28,95%;

A napi 4 óra

görbéje a gimnáziumokban:	34,71%;	36,25%;	35,15%;	26,45%;
„ a technikumokban:	50,00%;	47,44%;	46,94%;	36,84%;

(A gimnáziumoknál a 3 óránál felfelé haladva tolódás jelentkezik a napi 4—5, a IV. osztályban a 6 óra felé. A technikumokban mindkét helyen magasabbak az értékek, mint a gimnáziumban).

Mindez azt mutatja, hogy a tanulók zöme a 3—4 órát tanulók körébe tartozik mind a két típusban. Ez tehát az első jelentős következtetés, amelyet az adatokból levonhatunk. Nézzük a kérdést közelebbről.

A gimnáziumoknál az I. osztályban ez a zöm 66,90, a II. osztályban 64,14, a III. osztályban 61,57%. Viszont a IV. osztályban ez a két kategória már csak 37,56%-ot ad, mert itt hirtelen ugrással az 5 óránál jelentkezik 25,40%, sőt a 6 és több órásnál 34,66%. Erre majd visszatérünk.

Az általános iskola és a gimnázium közötti átmenet nehézségeinek terhére írandó, hogy az első osztályban 5 órát tanul 556 tanulóból 107 (19,24%); ez a szám aztán ebben az 5 órás kategóriában a II. és III. osztályban valamivel csökken (16,53; 18,56), viszont — amint már jeleztem — a IV. osztályban 25,40%-ra ugrik.

Az, hogy 556 I. osztályos tanuló közül 27 (4,86%) 6 és több órát tanul, egymagában még nem vészjelző adat, és magyarázható sok mindennel (gyengébb iskolából jövetel, rossz tanulási módszerek, az alkalmazkodás képességének csökkenése stb.), s az sem mutat még szervi bajra, hogy a II. osztályban 502 tanuló közül 42 (8,37%) tartozik ebbe a kategóriába (bár nem tekinthető egészséges tünetnek még ez a kis százalékarány sem), de ha az 5 és 6 + több órákat egybe vesszük, akkor az I. osztályból 556-ból 134 már 24,10 %-ot

ad, a *II. osztály*nál 502-ből 125 pedig 24,90%-ot, tehát mindkét osztályban a tanulók egynegyedét. Ez már meggondolkoztató adat.

A legmeggondolkoztatóbb azonban, hogy a *IV. osztály*ban elenyészően csekély a 2—3 órát tanulók száma: 378-ból 51 (13,49%), a 4 és 5 órát tanulóké viszont a tanulók $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{4}$ -ét teszi ki: 26,45 és 25,40%-ot, és több mint $\frac{1}{3}$ -át a tanulóknak a 6 és több órát dolgozóké.

Tehát az *I—III. osztály*ok 3—4 órás kétharmados zömével a *IV. osztály*ban az 5 és 6 + több órák kétharmados zöme áll szemben: 378 tanulóból 227 = 60,06%.

A *technikumok*nál is a 3—4 óránál mutatkozik az átlag, sőt még erősebb százalékarányban, mint a *gimnáziumok*nál: 76,82; 82,38; 82,86; 65,79%-kal, úgy hogy az alsó három osztályban az 5 és 6 órát tanulók száma jóval kisebb mint a *gimnázium*ban (az 5 óránál: 12,25; 7,69; 8,57%, a 6 óránál: 4,30; 2,24; 0,40%), viszont a *IV. osztály*ban itt is jelentkezik valamilyen emelkedés 17,89 és 10,10%-kal. Egy differenciáltabb vizsgálat pedig azt mutatja, hogy a *IV. osztály*ban a gépipari és vegyipari *technikumok*ban a 3—4 óráról a 4—5 órára tolódik át a zöm.

Az itt nagyobb százalékarányban jelentkező 3—4 órás átlag magyarázata valószínűleg az iskolák eltérő iskolai terhelésében keresendő. Mert igaz ugyan, hogy a *technikumok* tantervi óraszáma jóval magasabb, mint a *gimnáziumoké* (a közgazdasági *technikum*ban a régi típusnál heti 31—34, az új típusnál 36, a mezőgazdasági *technikum*ban 34—36, az ipariaknál 37—38)*, ezekben az óraszámokban azonban benne van a 6—10 órás gyakorlat is. Így az elméleti anyag valamivel kevesebb, a közismereti tárgyaknál jelentősen is, viszont köztudomású, hogy a szakmai tárgyak anyagmennyisége nem csekély. Ez tehát megmagyarázza a 3—4 órát tanulók nagy százalékarányát, de nem magyarázza meg azt, hogy az összes osztályokban, még a *IV. osztály*ban is jelentősen kisebb az 5 és 6 órát tanulók száma, mint a *gimnázium*ban. Ez a kérdés nem világos előttem és további felderítést igényel.

E részprobléma befejezéséül egymás mellé állítjuk a *gimnáziumok* és *technikumok* adatait.

<i>A gimnáziumokban</i>				<i>A technikumokban</i>			
1 órát tanul	12 =	0,63%	7,59%	5 =	0,47%	7,23%	77,88%
2 „ „	132 =	6,96%		71 =	6,76%		
3 „ „	482 =	25,44%	59,01%	333 =	31,74%	14,86%	
4 „ „	636 =	33,57%		484 =	46,14%		
5 „ „	371 =	19,58%	33,35%	116 =	11,05%		
6+több „	261 =	13,77%		40 =	3,81%		
<i>összesen</i>	1894 =	99,95%		1049 =	99,97%	-	

Szerintem ez a 33,35% olyan jel, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni.

És most nézzük meg ennél a tételnél az *általános iskola* képét, bár itt hangsúlyozni szeretném, hogy adatainkat még nem érzem eléggé meggyőzőeknek, számszerűségük kicsinyisége folytán, de azért — mint elsődleges eredményt — mégis csak közlésre alkalmasnak tekintem őket, annál is inkább, mert úgy gondolom, hogy nagy eltéréseket a szélesebb körű anyagvizsgálat sem fog eredményezni.

* A Művelődésügyi Minisztérium Technikumi Osztályától nyert értesülés alapján.

II. táblázat

Az iskolai órákra való elkészülés össz-ideje naponta az ált. iskolákban (órákban)

Oszt.	1		2		3		4		5		6 + több		1-6	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I.	31	28,44	62	56,88	11	10,10	5	4,58	—	—	—	—	109	100,00
II.	18	18,37	61	62,24	14	14,28	5	5,10	—	—	—	—	98	99,99
III.	13	17,57	35	47,30	20	27,03	6	8,10	—	—	—	—	74	100,00
IV.	22	28,57	27	35,06	26	33,77	2	2,60	—	—	—	—	77	100,00
V.	10	7,69	46	35,38	44	33,85	17	13,08	11	8,46	2	1,54	130	100,00
VI.	2	1,98	28	27,72	32	31,68	27	26,73	10	9,90	2	1,98	101	99,99
VII.	1	1,26	25	31,64	31	39,24	14	17,72	7	8,86	1	1,27	79	99,99
VIII.	3	3,30	39	42,86	30	32,97	13	14,28	4	4,39	2	2,20	91	100,00

A feldolgozott 759 adat a következőket mutatja:

Az I—II. osztályban a zöm 2 órát tanul, a 3 óra felé 10—14%-os, a 4 óra felé 4,5—5%-os eltolódással. A III—IV. osztályban ez az átlag a 2—3 órára tolódik át, kis elcsúszással a IV-ik felé (8,10 és 2,60%).

Az V. osztálytól kezdve, tehát a felső tagozatban, már változatosabb a kép, amennyiben megjelennek az 5 és 6, vagy annál több órát tanulók is, de viszont általában megnyugtató, mert az V—VIII. osztályban a tanulók átlaga a feldolgozásra került anyag szerint 2—3 órát tanul kevés eltolódással a 4 óra felé (csak a VI. osztály ugrik ki valamilyen helyi ok folytán: 13,08; 26,73; 17,72; 14,28%), még kevesebb az 5 (átlag 8—9%) és elenyészően csekély százalékkal (1,54—2,20%) a 6 és több óra felé. Ennyit az otthoni tanulásra fordított időt feltüntető táblázatok elemzéséből.

A második témakör, amelyet meg kell vizsgálnunk, mert újként jelentkezik az iskoláskorú gyermekek elfoglaltságában, és ma a szocialista iskola-rendszer szélesebb hatósugara révén természetesen kell is, hogy jelentkezék: *a házi munka.*

III. táblázat

A tanulók házi munkában eltöltött ideje naponta a középiskolákban (órákban)

Iskola	Oszt.	0		1		2		3		4 + több		0-4	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gimnáziumok	I.	84	16,18	240	46,24	162	31,21	28	5,40	5	0,96	519	99,99
	II.	104	21,44	224	46,18	129	26,60	20	4,12	8	1,65	485	99,99
	III.	75	17,81	181	42,99	122	28,98	34	8,08	9	2,14	421	100,00
	IV.	76	22,03	146	42,32	82	23,77	34	9,85	7	2,03	345	100,00
Technikumok	I.	149	49,17	94	31,02	50	16,50	8	2,64	2	0,66	303	99,99
	II.	116	39,45	93	31,63	56	19,05	25	8,50	4	1,36	294	99,99
	III.	79	33,62	67	28,51	61	25,96	21	8,93	7	2,98	235	100,00
	IV.	71	40,11	55	31,07	35	19,77	14	7,91	2	1,13	177	99,99

Érdekes, hogy itt az adatszolgáltatók száma az előző táblázatokhoz viszonyítva valamivel csökken, éspedig a gimnáziumoknál 124 fővel, a technikumoknál 40-el, tehát amott 1770, emitt 1009 adatból számoltunk.

Nézzük először a gimnáziumokat. Előre kell bocsátanom, hogyha a 124 főt, akik nem nyilatkoztak, olyanoknak tekintjük is, mint akik semmiféle házimunkát nem végeznek, ez nem nagyon változtat az arányokon. A házimunkát nem végzők 16,18—22,03%-os hányada mellett ott áll a nagy átlag a napi 1 órát végzők 44,68%-os és a 2 órát végzők 27,96%-os, *összesen: 72,64%-os* aránya. Ehhez járul még, hogy átlagban 6,54% 3 órát, 1,63% 4 és több órát tölt házi munkával.

Ez arra int, hogy *a gimnáziumi tanulók átlagánál*, vagy legalább is több mint kétharmadánál, egy *minimum napi egy óras házi munkával* kell számolnunk.

Érdekesen alakul ez a helyzet a *technikumoknál*. Itt a gimnáziumokhoz viszonyítva kétszeres a nem dolgozók száma; 33,62—49,17%-ig. Egy órát átlagban 30,62%, két órát 20,01% dolgozik, 6,73% pedig három órát, 1,48% 4 és több órát. *Egy-két órát tehát 50,63% dolgozik, szemben a gimnázium 72,64%-ával.*

IV. táblázat

A tanulók házi munkában eltöltött ideje naponta az általános iskolákban (órákban)

Osztály	0		1		2		3		4 + több		0—4	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I.	69	70,41	23	23,46	6	6,12	—	—	—	—	98	99,99
II.	34	37,78	38	42,22	17	18,89	1	1,11	—	—	90	100,00
III.	20	28,57	25	35,71	20	28,57	5	7,14	—	—	70	99,99
IV.	15	19,74	40	52,63	15	19,74	6	7,89	—	—	76	100,00
V.	12	9,76	46	37,39	37	30,08	16	13,01	12	9,76	123	100,00
VI.	13	13,13	39	39,39	30	30,30	12	12,12	5	5,05	99	99,99
VII.	2	2,53	19	24,05	36	45,57	15	18,99	7	8,86	79	100,00
VIII.	4	4,39	31	34,06	27	29,67	21	23,08	8	8,79	91	99,99

Az általános iskolásoknál az alsó tagozatban az első osztály 70,41%-áról 19,74%-ra esik az otthon nem dolgozók száma a IV-osztályig, viszont az 1 órát dolgozóké 23,46-ról 52,63-ra, a 2 órát dolgozóké ingadozással kb. 20%-ig emelkedik, és akad a II. osztálytól kezdve 1,11-től 7,89%-ig 3 órát dolgozó is. A felsőbb osztályokban azonban az átlag már 1—2 órát dolgozik: éspedig 1 órát 34,43%, 2 órát 33,16%, 3 órát 16,32%, és 4 vagy több órát 8,16%. *Vagyis az átlag, 67,59% 1—2 órát dolgozik, tehát majdnem olyan méretben, mint a gimnáziumnál.*

A napi elfoglaltságban szereplő tényezők között nem elhanyagolható, mint időt igénybevevő faktor, az *iskolabajárás*. Előre kell bocsátanom, hogy ez általában és szigorúan véve nem vehető minden esetben terhelésnek, mert mondjuk egy napi 1/2—1 óras gyalogséta az egészséghez tartozó felfrissülés is lehet; de ha ez a közlekedés nagyvárosban járművel történik csúcsforgalomban, vagy pedig vonattal való bejárás, akkor ez az időelfoglaltság is bizony már terhelésnek számít. (Azt most nem kívánom külön boncolgatni, hogy sok gyermeknél még egy rövidebb időtartamú iskolábamenetel is feszültséget jelenthet a számára izgalmat okozó iskolai munka miatt.)

Az iskolábamenetel szempontjából a falusi iskolák, közép- és általános iskolák tanulói általában jó helyzetben vannak, városban és nagyvárosban is

V. táblázat

Az iskolába menetel időtartama középiskolai tanulóknál (oda-vissza, percekben)

Iskola	Oszt.	1—30		31—60		61—90		91—120		120 felett		1—120	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gimnáziumok	I.	266	43,89	211	34,82	49	8,08	28	4,62	52	8,58	606	99,99
	II.	196	38,58	226	44,49	36	7,09	19	3,74	31	6,10	508	100,00
	III.	183	39,96	192	41,92	35	7,64	19	4,15	29	6,33	458	100,00
	IV.	173	45,53	141	37,10	32	8,42	11	2,89	23	6,05	380	99,99
Technikumok	I.	141	46,84	109	36,21	17	5,65	11	3,65	23	7,64	301	99,99
	II.	126	41,86	116	38,54	14	4,65	16	5,31	29	9,63	301	99,99
	III.	110	45,08	85	34,84	14	5,74	4	1,64	31	12,70	244	100,00
	IV.	91	47,89	57	30,00	9	4,74	10	5,26	23	12,10	219	99,99

az általános iskolai tanulók, minthogy körzeti iskolákba járnak. A középiskolai tanulók nagy átlagánál sem mutatkoznak általában nehézségek, kivéve a nagyvárosi és itt is főleg a technikumok tanulóit, mert ezekbe az iskolákba különleges profiljuk miatt nagy távolságokból is járnak tanulók.

A mondottakat igazolja statisztikai anyagunk is. A középiskolás tanulók közül (gimnáziumok és technikumok együtt) 1/2 órán belül jut az iskolába és onnan haza 43,03%, 31—60 percet vesz igénybe az iskolába és hazamenetel 38,05%-nál, tehát 1 órán belül jut az iskolába és onnan haza, 81,08%. 61—90 percig tart mindez 6,89%-nál, 91—120 percig 3,94%-nál, viszont kicsit magas és éppen ezért meggondolkodtató, javítást sürgető jel a két óránál több időt közlekedő tanulók százalékaránya: 8,06%. E két utóbbi kategória százalékszámai a 2 órát közlekedőknél 118, a 2 óránál többet közlekedőknél 241, tehát összesen 359 tanulót jelentenek 2988 tanulóból.

VI. táblázat

Az iskolába menetel időtartama általános iskolai tanulóknál (oda-vissza, percekben)

Osztály	1—30		31—60		61—90		91—120		120 felett		1—120	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I.	70	63,06	33	29,73	5	4,50	3	2,70	—	—	111	99,99
II.	58	58,00	36	36,00	4	4,00	2	2,00	—	—	100	100,00
III.	60	76,92	16	20,51	2	2,56	—	—	—	—	78	99,99
IV.	46	59,74	27	35,06	4	5,19	—	—	—	—	77	99,99
V.	96	73,28	29	22,14	2	1,53	3	2,29	1	0,76	131	100,00
VI.	69	68,32	21	20,79	7	6,93	4	3,96	—	—	101	100,00
VII.	64	80,00	14	17,50	—	—	1	1,25	1	1,25	80	100,00
VIII.	67	73,63	19	20,88	2	2,20	—	—	3	3,29	91	100,00

Ez az általános iskolai statisztika viszont teljesen megnyugtató: maximum egy órát vesz igénybe a közlekedés 94,28%-nál 1—1 1/2 órát 3,37%-nál, 1 1/2—2 órát 1,68%-nál és 2 óránál többet 0,65%-nál. Ez utóbbi kategóriák alacsony százalékaránya azt mutatja, hogy ezek kivételes esetek lehetnek, ami persze nem jelenti, hogy a pedagógusnak az ilyenek kiküszöbölésére megfelelő módon nem kell törekednie.

VII. táblázat

Rendszeresen olvasó és nem olvasó tanulók száma a középiskolákban

Iskola	Osztály	Olvasó tanulók száma	Nem olvasó tanulók száma	Nem olvasó tanulók %
Gimnáziumok	I.	449	95	17,46
	II.	332	119	26,38
	III.	359	92	20,39
	IV.	240	137	36,33
Technikumok	I.	221	82	27,06
	II.	242	70	22,43
	III.	179	66	26,93
	IV.	119	71	37,36

A napi elfoglaltságok sorában kell még megtárgyalnunk a rendszeres olvasás problémáját, márcsak azért is, mert az erre fordított idő megadását is órákban kértük.

Bizony itt elég szomorú az eredmény, és ez komoly figyelmeztetést kell, hogy jelentsen a pedagógus számára. Nem annyiban, mintha ez megterhelné a tanulókat, hanem éppen azzal a szinte ijesztő adattal, hogy milyen magas azoknak a tanulóknak a százalékaránya, akik *nem olvasnak* rendszeresen. És itt egyformán rossz a helyzet gimnáziumokban és technikumokban egyaránt, amint ezt a fenti táblázat minden további magyarázat nélkül is mutatja. Egyenesen megdöbbentő a negyedik osztályok több mint egyharmadot kitevő 36,33 és 37,36%-os adata! Hát még ha hozzávesszük azt, hogy itt valószínűleg többel is számolnunk kell, mert bizonyára jócskán akadtak, akik mégiscsak restellték beírni, hogy nem olvasnak rendszeresen. Még az sem indok, hogy jó: az érettségi előtt nem érnek rá olvasni. Bizony elég szomorú bizonyítvány számunkra, hogy az alsóbb osztályokban a tanulók 1/5–1/4-e nem szerette meg jobban az olvasást. Vagy nem is a gyermek az oka, hanem a túlterhelés? Persze ennek a kérdésnek a teljes felderítése is vizsgálatot igényel.

VIII. táblázat

Rendszeresen olvasó és nem olvasó tanulók száma az általános iskolákban

Osztály	Olvasó tanulók száma	Nem olvasó tanulók száma	Nem olvasó tanulók %
V.	100	12	12,00
VI.	86	8	9,3
VII.	62	17	27,41
VIII.	77	14	18,18

Amint ez a táblázat mutatja, ennek az ügynek a gyökerei az általános iskolába nyúlnak vissza, bár itt a kevés adatból nem merek pozitív következtetéseket levonni. Az a tény viszont, hogy a kisszámú adatban is akadnak nem egészen megnyugtató százalékszámok, olyan körülmény, amelyet mégis kapcsolatba kell hozni az előzőkkel.

A következő kérdéscsoport az osztályon kívüli elfoglaltságok adatainak feldolgozása.

IX. táblázat

KISZ munkát végző tanulók száma és az elfoglaltság heti időtartama

	Osztály	n	%	Heti óra
Gimnáziumok	I.	93	16,72	1-8
	II.	178	35,45	1-6
	III.	165	36,02	1-10
	IV.	180	47,61	1-8
Technikumok	I.	79	26,15	1-4
	II.	110	35,25	1-8
	III.	119	48,57	1/2-6
	IV.	92	48,42	1/2-6

X. táblázat

Úttörő munkát végző tanulók száma és az elfoglaltság heti időtartama

Osztály	n	Heti óra
I.	—	—
II.	—	—
III.	19	1-3
IV.	63	1
V.	41	1/2-4
VI.	57	1-4
VII.	39	1-6
VIII.	44	1-8

XI. táblázat

Szakköri munkát végző tanulók száma és elfoglaltságuk heti időtartama a középiskolákban

	Osztály	n	%	Heti óra
Gimnáziumok	I.	92	16,54	1-6
	II.	194	38,64	1-8
	III.	176	38,42	1-14
	IV.	114	30,15	1-8
Technikumok	I.	117	38,74	1-8
	II.	87	27,88	1-10
	III.	73	29,79	1-8
	IV.	69	36,31	1-10

XII. táblázat

az általános iskolákban

Osztály	n	Heti óra
I.	—	—
II.	—	—
III.	—	—
IV.	5	1
V.	28	1/2-6
VI.	40	1-6
VII.	29	1-7
VIII.	56	1-6

} % = 38,15

XIII. táblázat

A különórákra járó tanulók száma és az elfoglaltság heti időtartama középiskolákban

	Oszt.	Iskolában		Magánúton		Összesen	
		n	ó	n	ó	n	%
Gimnáziumok	I.	89	1-4	73	1-12	162	29,13
	II.	47	2-4	67	1-8	114	22,71
	III.	24	2-7	46	1-9	70	15,28
	IV.	24	1-6	39	1-10	63	16,66
Technikumok	I.	9	2	9	1-6	18	5,96
	II.	28	2-4	12	1-5	40	12,82
	III.	7	1-2	11	1-12	18	7,34
	IV.	19	2	19	1-8	38	20,00

XIV. táblázat

általános iskolákban

Oszt.	Iskolában		Magán.		Összesen
	n	ó	n	ó	
I.	2	2	5	2	7
II.	—	—	7	2	7
III.	5	2-4	—	—	5
IV.	—	—	6	2-4	6
V.	9	2	4	1-8	13
VI.	6	1-2	4	2-4	10
VII.	5	1-3	2	2-4	7
VIII.	3	2-4	4	2-14	7

} 37 (4,87%)

XV. táblázat

Iskolán kívüli sportot űző tanulók száma és elfoglaltságuk heti időtartama
középiskolákban

	Osztály	n	ó	%
Gimnáziumok	I.	37	1—12	6,65
	II.	172	1—10	34,26
	III.	87	2—20	18,99
	IV.	50	1—18	13,22
Technikumok	I.	48	1—8	15,89
	II.	43	1—10	13,78
	III.	38	1—10	15,51
	IV.	32	2—15	16,84

XVI. táblázat

általános iskolákban

Osztály	n	ó	Összesen
I.	—	—	
II.	—	—	
III.	—	—	
IV.	3	3—4	
V.	7	1—7	
VI.	10	1—6	
VII.	11	2—4	
VIII.	16	2—9	
			IV—VIII. 47 tanuló 11,72%

Amint a táblázatok is mutatják, szólni fogunk itt az úttörő és KISZ-munkáról, az iskolai szakköri munkákról (beleértve ebbe az iskolai sportkört is), az iskolában és magánúton felvett különórákról és végül az iskolán kívüli sportelfoglaltságról. Itt a számadatokat már heti időtartamban kértem be, s így ezekben is számolunk.

Nézzük először is a *KISZ-munkát* nevelői fontosságának, de meg azon körülménynek szempontjából is, hogy ez a munka mind jelentősebb helyet foglal el majd ifjúságunk osztályon kívüli nevelésében, és hogy mind nagyobb százalékban lesznek tagjai középiskolásaink. Már a múlt iskolai esztendőben begyűjtött adatok ezt a fejlődő tendenciát mutatják mind a két iskolatípusban a IV. osztályig a taglétszámnak az osztálylétszám majdnem 50%-ig való emelkedésével. Így tehát a jövőben ifjúságunk elfoglaltságában rendszeresen számolnunk kell átlagosan heti 2 óra KISZ-munkával, amely egyeseknél (legalább is a kimutatások szerint, de a dolog természetéből folyólag is a különböző KISZ-funkcionáriusoknál) magasabb is lesz, és némelyeknél a heti 6—8 órát is eléri, amint erre az adatok utalnak.

Kisebb mértékben, de számolni kell már az általános iskolában is az úttörő munkával a III. osztálytól kezdve, itt is heti átlagban legalább 2 órával, egyeseknél 4 és 6 órával. Olyan plusz ez ifjúságunk nevelésében, amelynek jelentős nevelési eredményei bőven megérik a más elfoglaltságokhoz mérten igazán nem túlzott időleköttiséget.

Az elvégzett adatgyűjtés azt is igazolja, hogy az ifjúság sok irányú érdeklődésének kielégítését célzó *iskolai szakköri munkák* elég jelentős helyet foglalnak el fiatalságunk életében.

A gimnáziumok I. osztályában lanyhábbnak mutatókozó részvétel megerősödik a II. és III. osztályban 38,64/38,42%-ra, és még a IV. osztályban is majdnem a tanulók egyharmadát, 30,15%-ot foglalkoztat. Ez *gimnáziumi átlagban 30,41%-ot jelent*, a technikumokban 32,98%-ot, *az általános iskolában meg éppen 38,15%-ot*. Ez a tendencia semmi esetre sem helyteleníthető, viszont azt jelenti, hogy tanulóink egyharmadánál ez átlag heti 2 órai külön elfoglaltságban mutatkozik, sőt az adatok szerint egy igen nagy résznél még több órában is, mert nem ritka a heti 4, 6, 8 és 10 óras elfoglaltság sem a bevallások

szerint, amely adatok hitelességét azonban még nem volt módunkban ellenőrizni. Ezek a nagy óraszámok már kevésbé helyeselhetők, valamint más oldalról az sem, hogy ezekben az elfoglaltságokban igen kevés helyet foglal el az iskolai sportkör. Sajnos azt sem tudtuk még pontosan kielemezni, hogy itt milyen az arány az egyes elfoglaltságok között.

Várakozással tekintettünk a különórák problémája elé, mert az utóbbi időben ez sokat hánytorgatott témaként szerepelt, és különösen pedagógus körökben gyakran vetették a szülők szemére, hogy mindenféle különórákkal elvonják gyermekeiket az iskolai órákra való készüléstől.

Mindjárt előre kell bocsátanunk, hogy a számok tükrében — legalább is debreceni vonatkozásban — nem ilyen veszedelmes a probléma. A gimnáziumokban az iskolai vagy magánúton különórákra járók százalékaránya 29,13—22,11—15,28 és 16,66%, tehát, a kezdeti valamivel több mint 1/4 részről eső tendenciával, ami gimnáziumi átlagban 21,59%-ot tesz ki, a technikumokban pedig váltakozó szinten 5,96—20,00%-ig mutatkozik, amely utóbbi arányszám érdekesen a IV. osztályban érettségi előtt jelentkezik, viszont általában is csak 10,86%-ot ad. Az általános iskolában meg éppen egészen alacsony ez a százalékarány: 4,87%.

A tárgyak a legnagyobb változatosságot mutatják: idegen nyelvek, matematika, fizika, zene, rajz, még gyógytorna is, hiszen Debrecen is ugyanazokat a lehetőségeket biztosítja ezen a téren, mint a főváros. Lehet természetesen, hogy Budapesten más a helyzet, és ezért történtek az utóbbi hónapokban az elhangzott kifogások. De nem hiszem azért, hogy lényeges eltérés lenne a főváros és a vidéki nagyvárosok között. Inkább abban látom a veszedelmet — és ezt kell még a rendelkezésünkre álló anyag alapján szintén megvizsgálni —, hogy ugyanaz a réteg, az a bizonyos 1/4 jár szakkörökre és különórákra, és ez már valóban túlterhelő. Mert ezeknél a foglalkozási ágaknál a normál heti 2—4 órán túl, éppúgy mint a szakköröknél, igen gyakran szerepelnek magas óraszámok is, 9—10-ig, sőt 12-ig is. A javítás módzataira és ezek lehetőségére itt most természetesen nem térünk ki, mert ez nem ennek a referátumnak a feladata.

Végül ebben a témakörben még egyszer vissza kell térnünk a *sportra*, és pedig az iskolán kívüli sportfoglaltsággal kapcsolatban. Itt szintén nem magas az arány: a *gimnáziumban* 6,65—34,26—18,99—13,22%, vagyis *átlagban* 21,59%, a *technikumban* 15,34%, az általános iskola felső tagozatában pedig 11,72%. Ez tehát a túlterhelés szempontjából nem volna veszedelmes, ha csak az erre járók is nem a fenti kategóriákban szereplők közül kerülnek ki. Egyrészt bizonyosan. Inkább az a meggondolkoztató, hogy ifjúságunk a rendes tornaórákon túlmenően ezek szerint nem sportol komolyan, éppen az a része ifjúságunknak nem, amelyre pedig a fokozott szellemi munka mellett különösképpen ráférne a testi kondíció erősítése. Meg kellene tehát keresni a módját annak, hogy nagyobb tömegekben, ésszerű időbeosztással, *nem versenyszerű* sporttal erősítsük ifjúságunkat, másfelől pedig leépítsük az ezen a vonalon mutatkozó túlzásokat is, amelyekre már csak az itt feltűnő és kiugró heti elfoglaltsági óraszámok mutatnak, s amelyek a 2-től 12, sőt 18 és 20 óráig jelentkeznek az anyag nyers áttekintése alapján. Még azt megértem, hogy a sportegyletek a nem tanulókból rekrutálódó sportolók miatt az esti órákban tartják edzéseiket, de hogy mi szükség van arra, hogy az edzések egyes szakosztályokban hetenként háromszor gyakran 3 óra hosszat tartsanak, azt felfogni nem tudom.

XVII. táblázat.

A szórakozásokra fordított idő heti órákban, a középiskolákban

Iskola	Osztály	2		4		6		8 + több		2—8 heti óra	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gimnáziumok	I.	333	69,52	110	22,96	26	5,43	10	2,09	479	100,00
	II.	298	66,37	125	27,84	19	4,23	7	1,56	449	100,00
	III.	225	53,44	154	36,58	27	6,41	15	3,56	421	99,99
	IV.	206	61,68	86	25,75	28	8,38	14	4,19	334	100,00
Technikumok	I.	159	63,35	73	29,08	9	3,58	10	3,98	251	99,99
	II.	177	58,22	86	28,29	32	10,53	9	2,96	304	100,00
	III.	108	49,31	83	37,90	21	9,59	7	3,20	219	100,00
	IV.	80	43,71	64	34,97	15	8,20	24	13,11	183	99,99

XVIII. táblázat.

A szórakozásra fordított idő heti órákban, az általános iskolákban

Osztály	2		4		6		8 + több		2—8 heti óra	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I.	21	87,50	2	8,33	—	—	1	4,17	24	100,00
II.	28	80,00	5	14,28	1	2,86	1	2,86	35	100,00
III.	31	91,18	1	2,94	2	5,88	—	—	34	100,00
IV.	53	94,64	3	5,36	—	—	—	—	56	100,00
V.	68	86,08	9	11,39	1	1,26	1	1,26	79	99,99
VI.	52	74,28	6	8,57	8	11,43	4	5,71	70	99,99
VII.	50	76,92	13	20,00	2	3,08	—	—	65	100,00
VIII.	61	78,20	10	12,82	7	8,97	—	—	78	99,99

A fenti táblázatok szerint a szórakozásra fordított idő átlagértékei az összegezés alapján a következők:

A középiskoláknál a tanulók 60,08%-a heti 2 órát
 29,54%-a „ 4 „
 6,70%-a „ 6 „
 3,63%-a „ 8 és több órát,
 az ált. isk. felső tagozatában 79,10%-a „ 2 órát
 13,01%-a „ 4 „
 6,16%-a „ 6 „
 1,71%-a „ 8 és több órát tölt

szórakozással. A nagy átlag tehát heti 2, maximum 4 órát fordít erre, ami heti egyszeri mozi- színházlátogatást jelent. A számok tükrében az első pillantásra ez nem olyan jelenség, amely aggasztónak mondható, de nem elhanyagolható tényező, hogy 2640 tanuló közül 96 heti 8 órát vagy többet szórakozik.

Annál nyugtalanítóbb a tanulók alvását feltüntetető alábbi két táblázat.

XIX. táblázat

Az alvásra fordított idő átlaga naponként a középiskolákban
(órákban)

Iskola	Oszt.	7		8		9		10		11 + több		7—11	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gimnáziumok	I.	82	15,10	271	49,91	140	25,78	48	8,84	2	0,37	543	100,00
	II.	95	18,66	315	61,89	80	15,72	19	3,73	—	—	509	100,00
	III.	129	28,41	242	53,30	62	13,66	19	4,18	2	0,44	454	99,99
	IV.	150	39,79	186	49,34	28	7,43	12	3,18	1	0,26	377	100,00
Technikumok	I.	30	9,90	195	64,36	66	21,78	10	3,30	2	0,66	303	100,00
	II.	64	20,51	187	59,93	52	16,67	7	2,28	2	0,64	312	99,99
	III.	63	25,71	143	58,37	30	12,24	9	3,67	—	—	245	99,99
	IV.	66	34,92	91	48,15	25	13,23	7	3,70	—	—	189	100,00

XX. táblázat

Az alvásra fordított idő átlaga naponként az általános iskolákban
(órákban)

Osztály	7		8		9		10		11 + több		7—11	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I.	—	—	7	6,48	7	6,48	78	72,22	16	14,81	108	99,99
II.	—	—	2	2,08	10	10,42	63	65,62	21	21,87	96	99,99
III.	—	—	6	8,69	15	21,74	41	59,42	7	10,14	69	99,99
IV.	—	—	10	13,16	13	17,10	43	56,58	10	13,16	76	100,00
V.	4	3,28	21	17,21	31	25,41	61	50,00	5	4,10	122	100,00
VI.	—	—	22	21,78	27	26,73	45	44,55	7	6,93	101	99,99
VII.	2	2,27	17	19,32	19	21,59	39	44,32	11	12,50	88	100,00
VIII.	3	3,30	31	34,06	30	32,97	22	24,17	5	5,49	91	99,99

A magam részéről ezt a vizsgálati eredményt komoly figyelemztető jelnek tekintem, mert meggyőződésem, hogy a kevés alvás részint következménye, részint egyik előmozdítója is a túlterheltségnek, nem szólva arról, hogy a fizikum és főleg az idegerő leromlásának egyik legfőbb tényezője. Ez egyik legjelentősebb oka annak az idegességnek, amely gyermekeink egy részénél ma annyira tapasztalható, oka azoknak a neuraszténias tüneteknek, amelyek nem feltétlenül ugyan, de lehetnek kiinduló pontjai egyéb vonalakon is bizonyos félrefejlődéseknek. Határozottan károsnak tartom, hogy már a középiskolák I. osztályában ilyen nagy százalékban találunk 7 órát alvó gyermekeket, (a gimnáziumban 15,10, a technikumban, 9,90%-ban.) De ha hozzávesszük azt, hogy a 15 éves gyermekek egy jelentős hányada (gimnáziumban 49,91, technikumban 64,36%) csak 8 órát alszik, és csak 25,87%, illetve 21,78% alszik 9 órát, akkor még kevésbé kedvező a kép. Ugyanilyen színezetű marad a helyzet felfelé is, mert a 7 órát alvók száma a IV. osztályig a gimnáziumban a 39,79, a technikumokban a 34,92%-ot éri el. 8 órát a 18 évesek közül 49,34, illetve 48,15% alszik, ami a 7 órással együtt 89,13 illetve 83,07%-ot ad. Ezt a helyzetet sem tarthatjuk kielégítőnek.

Szeretnék ezzel kapcsolatban azonban rámutatni arra, hogy az itt mutatózó hibáért nem lehet csak az iskolát felelőssé tenni. A családnak jóval többet kellene cselekednie a jelenleginél azért, hogy a gyermekek idejében kerüljenek ágyba és többet aludjanak. — Hogy mennyire nem csak az iskola oka ezeknek a hibáknak, azt világosan igazolja az általános iskolai helyzet. Mert ugyan mi indokolja azt, hogy 6 éves gyermekek az általános iskola I. osztályában 12,96%-ban (fele-fele arányban) csak 8 és 9 órát alszanak? S hogy hasonló a százalék a II. osztályban, majd a III.-ban, 9 éveseknél 30,43%-ra ugrik és ugyanazon a szinten van a IV. osztályban is? Igaz ugyan, hogy az I. osztályosok 72,22%-a 10 órát alszik, de a IV. osztályosok közül már csak 58,58%. A felső tagozatban megjelennek aztán a 7 órát alvók 20—21%-kal az V. és VI. osztályban, sőt a VII.-ben is, a VIII.-ban pedig 34,36%-ra ugrik ez a szám, s ebben a korban már csak 32,97% alszik 9 órát és 24,17% 10 órát.

Ezek az adatok még kiegészítést nyerhetnek az anyag tüzetesebb átvizsgálásánál az általános iskolai vonalon, sajnos azonban nem sok reményt fűzök ahhoz, hogy ez az újabb vizsgálat jobb képet fog majd adni. A helyzet mindenestre komoly és komoly intézkedéseket kíván elsősorban középiskolai vonalon.

*

Ami már most az *összesítést* illeti, az általános iskolánál végeztünk bizonyos számításokat, amelyek arra utalnak, hogy ott az *alsó tagozatban* nem igen beszélhetünk még túlterhelésről, mert az átlagos napi elfoglaltság 6—7 óra (iskolai és házi elfoglaltság együtt), a *felső tagozatban* azonban ez a napi össz-munka átlagban az V. osztályban 7—8 órára, a VI. osztálytól kezdve pedig már 7—9 órára rúg, ahol a 9 órát 26,73—17,72 és 14,28% képviseli felfelé menően, de akadnak 10 órásk is kis százalékban (8—9%).

A *középiskola* első három osztályában a napi elfoglaltság általában véve a következőképpen számolható: iskolai munka 5 óra, készülés $3\frac{1}{2}$ óra, iskolabajárás $\frac{1}{2}$ óra, házi munka $1\frac{1}{2}$ óra, szakkör $\frac{1}{2}$ óra, összesen: 11 óra, a IV. osztályban pedig a magasabb készülési idő miatt napi 12 óra.

Nem mulaszthatom el még e tárgykör befejezésekképpen annak felemlítését, hogy véleményem szerint az egész kérdéskomplexus szoros kapcsolatban áll a pedagógusok terhelésének kérdésével is. Ennek vizsgálatát is lényegesenek tartom. Mert eredményes munkát az oktatás és nevelés területén csak az a pedagógus végezhet, akinek van ideje az ideológiai, szakmai és pedagógiai állandó önképzésre és ebből az otiumban végzett munkából merít erőt nevelői feladatainak maradéktalan ellátásához.

És még egy rövid megjegyzés. Amikor a túlterhelés ellen küzdünk, nem beszélünk a *terhelés* ellen. Mert a terhelés, a követelmények, a fejlődés elengedhetetlen feltételei. Nem beszélünk uniformizált terhelésről sem, mert ez sem kívánatos: az egészséges és józan terhelés megbír bizonyos fluktuálást. Követelmények nélkül — kénytelen vagyok olyan pedagógiai közhelyet ismételni, amelyet azonban sajnos nem mindig vesznek figyelembe még a pedagógusok sem — nincs pedagógia, de viszont a túlterhelés fizikailag, szellemileg és erkölcsileg megnyomorít. És ha szabad egy kissé élezett, talán túl élezett kontúrokkal erősítenem a képet: fizikailag és szellemileg főleg az értékesebbeket, a szorgalmasokat, a lekiismereteseket, moráliter a gyengébb képességűeket.

Végezetül még egyszer annyit, hogy az összegyűjtött anyag differenciáltabb vizsgálatát még ezután kell elvégezni, kiterjesztvén azt a mélyebb összefüggések feltárására, valamint egyéb, a vizsgálati anyagból kifejthető témakörökre, mint pl. a könnyen és nehezen tanult tárgyak és a tanuló által érzett nehézségeknek a felmérése. Ezekről a vizsgálatokról még a jelenleg levonható következtetéseknél is hasznosabb felvilágosításokat várunk oktatói és nevelői munkánk eredményesebbé tétele számára.

Бела Яус:

ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРОДЕЛАННЫЕ В ОБЩИХ И СРЕДНИХ ШКОЛАХ ДЕБРЕЦЕНА, В СВЯЗИ С ПЕРЕГРУЗКОЙ УЧАЩИХСЯ

Руководитель педагогической кафедры дебреценского университета собрал данные о 6000 учениках с целью установить степень их перегруженности. На основе результатов сведений, собранных при помощи анкет, высланных родителям, он составил таблицы, а к таблицам дал текстовое пояснение. В этих таблицах дано время подготовки по типам школ, работы по домашнему хозяйству, время дороги в школу и обратно, показано количество учеников, систематически читающих и не читающих, часы, проведенные на занятиях молодежной организации, в различных кружках, на внешкольных уроках, время спорта, развлечения, сна. Автор устанавливает, что большинство учащихся перегружены.

Béla Jausz:

RESEARCH INTO THE OCCUPATION OF SCHOOL CHILDREN IN THE GENERAL AND MIDDLE SCHOOLS IN THE TOWN OF DEBRECEN

B. Jausz, Professor of the Debrecen University, Pedagogical Faculty, has collected data on nearly six thousand pupils of general and middle school in order to find out the degree of their overwork. The answers to the questionnaires sent to parents are tabulated and commented. The tables show, according to school types, the time devoted to homework, to domestic duties, to going to, and returning from, school, the number of school children reading regularly and of those not reading, the time devoted to the youth movement, to study circles, private lessons, sports, amusement and sleep. The author comes to the conclusion that a considerable part of the school children are engaged beyond capacity.